

Also, due to the analysis of several decisions of the European Court of Human Rights related to the forced selection of biological samples, the article describes generalized recommendations for conducting such selection for the prevention of possible violations of the specified human rights and providing the effective pre-trial investigation.

According to the results of the research, the author justified the necessity to find a reasonable balance between the importance of implementing all available technical and tactical possibilities of pre-trial investigation and the ensuring unconditional compliance with the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Necessary legal changes in terms of regulating the procedure for carrying out individual investigative actions will bring the current legislation up to nowadays requirements, and will provide effective pre-trial investigation considering the protection of human rights and freedoms.

Keywords: pre-trial investigation, forced sampling, biological samples, procedural coercion, torture, cruel treatment, decision of the ECtHR.

DOI: 10.33766/2786-9156.104.109-120

УДК: 343.1(477)

Тюленев С. А., кандидат економічних наук, директор Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (м. Харків, Україна)

e-mail: tiuleniev1976@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9685-1536>

ПОТЕРПІЛІ ВІД РЕЙДЕРСТВА: СУТНІСТЬ І ВИДИ ЗАВДАНОЇ ШКОДИ

У статті зазначено, що вид і розмір завданої кримінальним правопорушення шкоди є обставинами, що підлягають обов'язковому доказуванню у кримінальному провадженні. Указано, що особливу увагу їм слід приділяти під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, адже через їх учинення суб'єктам господарювання, їх власникам і подекуди працівникам може бути завдано майнову, моральну та фізичну шкоду.

На підставі аналізу положень національних і міжнародних нормативно-правових актів визначено деякі аспекти набуття особою процесуального статусу потерпілого у кримінальному провадженні. Окреслено, які кримінальні правопорушення можуть бути віднесені до групи кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством. За характером учинених рейдерами дій та заподіяної через це потерпілому або потерпілим (юридичним і фізичним особам) шкоди запропоновано виокремлювати серед них такі групи: 1) через скоєння яких суб'єкту господарювання завдано майнову шкоду; 2) ті, унаслідок вчинення яких заподіяно майнову і моральну шкоду (остання, як правило, буде виражена у грошовому еквіваленті); 3) кримінальні правопорушення у зв'язку зі вчиненням яких потерпілим спричинено майнову та фізичну шкоду; 4) через учинення яких потерпілим завдано майнову, фізичну та моральну шкоду.

Визначено, що задля доказування виду та розміру завданої потерпілому шкоди, з'ясування відомостей про грошові активи чи майно, одержані кримінально протиправним шляхом, а також задля забезпечення цивільного позову можливим є: отримання тимчасового доступу до речей та документів; проведення судових експертиз; одержання відомостей із державних реєстрів та реалізація інших процесуальних заходів. Окреслено перспективи подальших теоретичних пошуків і наукових розробок, які, зокрема, мають бути спрямовані на розробку науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення процесу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, криміналістична методика, досудове розслідування, рейдерство, шкода, упущена вигода, збиток, процесуальна дія.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням будь-якої держави є захист особи, суспільства та її інститутів від протиправних посягань. Залежно від рівня суспільної небезпеки, що характеризує той чи інший делікт, окремим з них законодавцем надано статус кримінально-правової охорони. Особливу увагу в цьому аспекті влада приділяє захисту національної безпеки, з-поміж складових компонентів якої одне з центральних місць посідає економічна безпека. Забезпечення та підтримання належного рівня економічної безпеки передбачає реалізацію комплексу заходів, спрямованих на протидію економічній злочинності, зниження рівня корупції, захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, підтримання функціонування ринкових економічних систем тощо.

Щодо негативних чинників, які суттєво позначаються на станові економічної безпеки, то серед них ґрунтовну увагу слід приділити аналізу та виробленню ефективних способів протидії кримінальним правопорушенням у сфері господарської діяльності, превалюючи більшість з яких пов'язують зі вчиненням рейдерства. Ураховуючи актуальність проблематики протидії рейдерству, про що неодноразово наголошували в юридичній літературі [1-4], слід звернутися до таких її аспектів як з'ясування різновидів шкоди, що заподіюється через учинення кримінальних правопорушень, у яких вбачаються ознаки рейдерства, а також особливості її встановлення під час досудового розслідування, особливостей реалізації процесуальних заходів, яких слід вжити задля її відшкодування. Це питання є актуальним не тільки для практичної діяльності, пов'язаної зі здійсненням досудового розслідування та в цілому провадженням кримінального судочинства, але і для сучасної доктрини кримінального процесу, тому що вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, належать до сукупності обставин, що підлягають обов'язковому доказуванню в кримінальному провадженні [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі аспекти проведення досудового розслідування та протидії кримінальним правопорушенням, що за окремими ознаками можуть бути віднесені до групи пов'язаних із рейдерством, висвітлено у працях С. В. Андрусенка, Л. І. Аркуші, О. М. Бандурки, С. С. Барган, В. С. Березняка, С. О. Бурбело, О. В. Гарагонича, С. М. Гусарова, В. О. Гусевої, С. З. Довгуня, Р. М. Дударця, І. В. Кубарева, В. В. Кікінчука, О. О. Подобного,

Е. В. Пряхіна, М. С. Рябченка, Д. Б. Санакоєва, Н. М. Татарина, К. С. Фомічова, М. С. Цуцкірідзе, Г. Л. Чигриної, А. О. Шелехова та ін.

Загальні положення з'ясування виду й особливостей установлення і відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди, досліджували І. А. Воробйова, М. В. Гузела, Я. О. Клименко, О. В. Крикунов, В. Т. Нор, М. В. Сіроткіна, А. М. Стебелев, І. І. Татарин та багато інших.

Водночас розробки, проведені українськими вченими у межах такої предметної області як процесуальні і тактико-організаційні аспекти досудового розслідування та судового розгляду протиправного захоплення майна, інших активів підприємств, установ, організацій різних форм власності, здебільшого стосувалися процесуальних аспектів досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством. При цьому поза увагою останніх досі залишалися питання з'ясування сутності, видів і процесуальних аспектів відшкодування шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями, у яких вбачаються ознаки рейдерства.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення сутності шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями, у яких вбачаються ознаки рейдерства, а також з'ясування кримінальних процесуальних способів її встановлення.

Виклад основного матеріалу. З'ясування особливостей встановлення та відшкодування шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями, у яких вбачаються ознаки рейдерства, потребує розкриття окремих елементів їх кримінально-правової та криміналістичної характеристик. Перш за все слід зазначити, що група досліджуваних нами кримінальних правопорушень, є досить чисельною й охоплює різноманітні злочини і кримінальні проступки. У науковій літературі до них, як правило, прийнято відносити: 1) самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1 Кримінального кодексу (далі – КК) України), що підслідне органам досудового розслідування Національної поліції України; 2) підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців (ст. 205-1 КК України); 3) протидію законній господарській діяльності (ст. 206 КК України); 4) протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (ст. 206-2 КК України); 5) доведення до банкрутства (ст. 219 КК України); 6) незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231 КК України), досудове розслідування яких здійснюється детективами органів Бюро економічної безпеки України» [5, с. 245]. На додаток до викладеного, ми вважаємо за потрібне додати ще й ст. 232 КК України «Розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках», адже розголошення останніх, згідно з сучасною доктриною кримінально-правової науки, є самостійним складом кримінального правопорушення [7].

Зазначають у спеціальній літературі також про те, що реалізація протиправного умислу, спрямованого на рейдерське захоплення підприємства, його майна, інших активів, учиняється здебільшого злочинними організаціями [8, с. 72-

73]. За таких умов дії останніх підлягають кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень, зокрема ст. 255 КК України «Створення злочинної організації» [7] та за відповідною статтею або частиною тієї статті КК України, що встановлює відповідальність за дії, безпосередньо вчинені рейдерами.

Окрім означених, задля протиправного поглинання чи захоплення майна підприємств, установ, організацій, інших активів суб'єктів господарювання, рейдери також вдаються до вчинення кримінальних правопорушень «загальнокримінального спрямування», серед яких: «Шахрайство» (ст. 190 КК України), «Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця» (ст. 343 КК України), «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження» (ст. 357 КК України), «Підроблення документів» (ст. 358 КК України), «Службове підроблення» (ст. 366 КК України) [7; 9, с. 126].

Як свідчить аналіз слідчо-судової практики, то типовим є вчинення поряд із кримінальними правопорушеннями, пов'язаними із рейдерством, ще й тих кримінальних правопорушень, що посягають на життя та здоров'я, волю, честь і гідність особи тощо. Серед останніх превалюють такі як: «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини» (ст. 146 КК України), «Насильницьке знищення» (ст. 146-1 КК України), «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження» (ст. 122 КК України), «Погроза вбивством» (ст. 129 КК України). При цьому основними «антирейдерськими» все ж таки визнають кримінальні правопорушення, що передбачені ст.ст. 205-1, 206, 206-2 [10, с. 59].

Окреслені підходи хоча і відрізняються одне від одного, однак із кожним із них слід погодитися, адже подібні факти дійсно мають місце в слідчо-судовій практиці, через що здійснення досудового розслідування, збирання доказів вини причетних до їх учинення осіб, є досить складними аспектами діяльності слідчих, детективів, прокурорів, оперативних працівників та інших уповноважених осіб. Усе це в сукупності має бути вирішальним під час здійснення кримінально-правової оцінки скоєних особами діянь та забезпечувати повноцінну реалізацію завдань кримінального провадження.

Також слід зауважити, що проектом нового Кримінального кодексу України передбачено криміналізацію як злочин третього ступеня рейдерства, під яким запропоновано розуміти вчинення дій у вигляді встановлення контролю над суб'єктом господарювання. Під останнім авторами згаданого проекту запропоновано розуміти встановлення незаконного контролю над суб'єктом господарювання, яким є юридична особа, шляхом використання завідомо фіктивних юридичних інструментів. Така діяльність передбачає вчинення протиправних дій у вигляді: 1) блокування чи обмеження фактичного доступу до голосування акціонера, учасника, члена виконавчого чи іншого органу суб'єкта господарювання; 2) спотворення рішення такого органу; 3) порушення чи обмеження переважного права на придбання цінних паперів цього суб'єкта господарювання. Згаданим проектом також планується криміналізувати доведення до неплато-

спроможності, порушення права на підприємницьку діяльність, незаконне поводження з комерційною чи банківською таємницею, фіктивне банкрутство та ін. [11]. Хоча окреслений склад кримінального правопорушення є формальним, а не матеріальним, а тому не передбачає настання як обов'язкової обставини кримінального правопорушення суспільно небезпечних наслідків, однак гіпотетично можна припустити, що це кримінальне правопорушення все ж таки буде спричиняти майнову шкоду потерпілому, зокрема у вигляді упущеної вигоди. Таким чином, проблеми рейдерства на даному етапі розвитку нашої держави, економіки та бізнесу не вичерпуються, а навпаки – потреба їх розв'язання набуває ще більшої актуальності. Тим паче, що найбільший тягар фінансових негараздів, який припадає саме на суб'єктів господарювання, зумовлений не тільки протиправними діями рейдерів, але ще й бойовими діями, що відбуваються на території України. Це все актуалізує потребу активізації діяльності щодо розслідування вчинених протиправних діянь із забезпеченням відшкодування завданої потерпілим шкоди, щоб фінансові інтереси фермерів, власників земельних ділянок сільськогосподарського призначення, володітців підприємств, установ, організацій та інших суб'єктів господарювання, були захищені, а ті, що порушені – відновлені.

З'ясовуючи різновиди шкоди, що може бути завдано через скоєння рейдерства, неможна залишити поза увагою деякі процесуальні положення, що визначають окремі аспекти її встановлення та відшкодування. Водночас перш за все, слід звернутися саме до положень, що визначають процесуальний статус потерпілого у кримінальному провадженні, адже саме йому гарантовано право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди.

Згідно з нормативно закріпленою дефініцією поняття «потерпілий», ним є «фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди» [5]. Тобто до детермінуючих ознак, на підставі яких слідчий, дізнавач, детектив, прокурор визнає особу потерпілою у кримінальному провадженні, належить така характеристика як заподіяння особі шкоди. Причому вона є основною, адже засвідчує факт учинення посягання на права та законні інтереси особи, що охороняються кримінальним законом. Вирішальним є те, що фізичній особі може бути завдано такі її види як: фізична, моральна та майнова, а юридичній – тільки майнова.

У контексті досліджуваних нами кримінальних правопорушень слід наголосити, що у відкритому кримінальному провадженні статус потерпілого може бути надано одночасно і фізичній, і юридичній особі, а представником останньої може бути власник або керівник суб'єкта господарювання, уповноважена останнім особа або ж адвокат.

З приводу гарантій відшкодування завданої потерпілому кримінальним правопорушенням шкоди, то Основним Законом України вони прямо не передбачені, хоча його положення є нормами прямої дії. Основні аспекти, що визначають порядок її відшкодування передбачені положеннями кримінального процесуального законодавства. Так, згідно зі ст. 127 КПК України «підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа має право на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення. Шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні. Шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом» [5].

Досліджуючи питання з'ясування правових гарантій і підстав відшкодування шкоди, завданої потерпілому в кримінальному провадженні, варто навести ще й положення міжнародно-правових актів, зокрема тих, що ратифіковані Верховною Радою України, адже вони є частиною національного законодавства. Так, основоположні права потерпілого, процесуальні межі його становища, принципи захисту його законних прав та інтересів врегульовано положеннями Рекомендації № R (85) 11 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу від 28.06.1985 [12].

Декларацією основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою проголошено, що до жертв слід ставитися зі співчуттям і поважати їхню гідність; забезпечувати право останніх на доступ до механізмів правосуддя та якнайшвидшу компенсацію завданих збитків, з дотриманням положень національного законодавства [13]. На підставі викладеного слід узагальнити, що при визначенні порядку відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди, пріоритет усе ж таки слід віддавати національним засобам захисту.

Окремо вважаємо необхідним також наголосити, що право потерпілого на відшкодування спричиненої кримінальним правопорушенням шкоди, а також порядок її відшкодування визначено положеннями Європейської конвенції про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів [14], яка хоча поки і не ратифікована ВР України, однак матиме важливе значення у разі набуття Україною членства ЄС. Ураховуючи обраний нашою державою курс розвитку, варто зважати на перспективи подальших законодавчих нововведень уже зараз. У цілому окреслені правові засади засвідчують той факт, що встановлення та відшкодування завданої потерпілому шкоди в кримінальному провадженні – це один із головних обов'язків сторони обвинувачення, на яку покладено обов'язок доказування.

Судовою практикою узагальнено, що повне відшкодування завданих збитків або усунення заподіяної шкоди, полягає в добровільному задоволенні винним або іншими особами обґрунтованих претензій потерпілого щодо відшкодування завданої злочином матеріальної та моральної шкоди, загладуванні її в інший спосіб, наприклад, шляхом прилюдного вибачення за завдану образу [15]. Водночас, якщо підозрюваним, обвинуваченим, цивільним відповідачем добровільно її не відшкодовано під час досудового розслідування або судового розгляду, то для реалізації свого права на це, потерпілому слід заявити цивільний позов, задоволення якого стане можливим у випадку визнання особи винною у вчиненні кримінального правопорушення.

Визначаючи сутність майнової шкоди, слід звернутися до положень Цивільного кодексу України. Згідно з останніми, майнова шкода може бути представлена реальними збитками та упущеною вигодою. До реальних збитків належать втрати, яких зазнала особа через спричинення шкоди здоров'ю, у зв'язку зі знищенням або пошкодженням майна, а також витрати, які особа здійснила або мусить зробити задля відновлення свого порушеного права. Упущена вигода – це доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право (у нашому разі – на вчинення законної господарської діяльності) не було порушене [16]. Одночасно, ураховуючи результати проведеного нами аналізу матеріалів судової практики, можемо узагальнити, що при обрахуванні істотної шкоди, завданої діями рейдерів, суди здебільшого виходять лише з реальних збитків (прямої шкоди), а не упущеної вигоди. Останню досить складно вирахувати й представити у конкретному грошовому еквіваленті, оскільки, як вказують в юридичній літературі, «упущена вигода є не реальним, а потенційним наслідком злочину, що може як настати, так і не настати» [17, с. 79], через що проблемним є доказування її розміру у суді.

Своєю чергою під моральною шкодою розуміють втрати немайнового характеру, що зумовлені моральними чи фізичними стражданнями або іншими негативними явищами, заподіяними фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [18].

З приводу фізичної шкоди, то вона може бути завдана тільки людині, наприклад, володільцю контрольного пакету акцій або власнику корпоративних прав суб'єкта господарювання, якому було завдано тілесні ушкодження, розлад здоров'я або фізичний біль через викрадення, насильницьке зникнення тощо або працівникам, яким унаслідок фізичного захоплення об'єктів потужностей виробництва суб'єкта господарювання, спричинено фізичне насильство.

Отож, за характером учинених рейдерами дій та заподіяної через це потерпілому або потерпілим (юридичним і фізичним особам) шкоди, усі кримінальні правопорушення, можуть бути класифіковані в такі групи як:

1) кримінальні правопорушення через скоєння яких завдано майнову шкоду суб'єкту господарювання;

2) кримінальні правопорушення унаслідок вчинення яких заподіяно майнову і моральну шкоду (остання, як правило, буде виражена у грошовому еквіваленті);

3) кримінальні правопорушення у зв'язку зі вчиненням яких потерпілим спричинено майнову та фізичну шкоду;

4) кримінальні правопорушення через учинення яких потерпілим завдано майнову, фізичну та моральну шкоду.

Задля забезпечення подальшого відшкодування завданої потерпілому шкоди, через учинення рейдерських дій, під час досудового розслідування доцільно провести комплекс відповідних процесуальних заходів, що має бути спрямований не тільки на встановлення виду і розміру завданої шкоди (тобто передбачатиме збір відповідних документів і проведення необхідних судових експертиз), але й конкретні процесуальні дії щодо відшукування та виявлення грошових активів або майна, на яке може бути накладено арешт з метою подальшого забезпечення цивільного позову у кримінальному провадженні.

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що потерпілими у кримінальних провадженнях, розпочатих за ознаками рейдерства або кримінальних правопорушень, пов'язаних із ним, можуть бути фізичні й юридичні особи. Останнім, відповідно, може бути заподіяно фізичну, майнову та моральну шкоду (фізичним особам), а також майнову шкоду (суб'єкту господарювання). Вид і розмір завданої кримінальним правопорушення шкоди є обставинами, що підлягають обов'язковому доказуванню у будь-якому кримінальному провадженні, а у випадках розслідування рейдерства – взагалі вимагають проведення відповідного комплексу процесуальних заходів, адже подекуди може бути потрібно підтвердити та встановити ще й збитки, упущену вигоду тощо.

За результатами проведених наукових пошуків, урахувавши характер учинених рейдерами дій та заподіяної через це потерпілому або потерпілим шкоди, запропоновано виокремлювати серед них такі групи кримінальних правопорушень як: 1) ті, через скоєння яких суб'єкту господарювання завдано майнову шкоду; 2) ті, унаслідок вчинення яких заподіяно майнову і моральну шкоду (остання, як правило, буде виражена у грошовому еквіваленті); 3) кримінальні правопорушення у зв'язку зі вчиненням яких потерпілим спричинено майнову та фізичну шкоду; 4) ті, через учинення яких потерпілим завдано майнову, фізичну та моральну шкоду.

Задля доказування таких обставин, як вид і розмір завданої потерпілому кримінальним правопорушенням шкоди, з'ясування відомостей про грошові активи чи майно, одержані кримінально протиправним шляхом або ж задля забезпечення цивільного позову в кримінальному провадженні, під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, можуть проводитися такі заходи, як: збір відповідних документів (шляхом надсилання запитів у порядку ч. 2 ст. 93 КПК України, отримання тимчасового доступу до речей та документів та ін.); судові експертизи; одержання відомостей із державних реєстрів органів виконавчої влади та ін.

Перспективами подальших наукових досліджень слід визначити науково обґрунтовані рекомендації щодо алгоритмів слідчих (розшукових) і процесуальних дій, які слід провести задля встановлення та підтвердження кожного із видів шкоди, яку може бути завдано потерпілому через учинення рейдерства.

Використані джерела:

1. Грищенко Н. М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2019. 216 с.
2. Derevyanko B., Pashkov V., Turkot O., Zahrisheva N., Bisiuk O. Addressing the issue of corporate raiding in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*. 2020. № 18(1). P. 171-180.
3. Liekefett K. The Comeback of Hostile Takeovers. *Harvard Law School Forum on Corporate Governance*. URL : <https://corpgov.law.harvard.edu/2020/11/08/the-comeback-of-hostile-takeovers/>. (дата звернення: 16.12.2023).
4. Колеснік М. А. Адміністративно-правові засади діяльності органів державної влади України щодо протидії рейдерству: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2012. 20 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 12.04.2012 № 4651-VI. БД «Законодавство України» / ВР України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>. (дата звернення: 16.12.2023).
6. Гусєва В. О. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, елементи їх криміналістичних характеристик. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 242-252. URL : <https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.242-252>.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 №2341-III. / БД «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення: 16.12.2023).
8. Камлик М. І., Погорєцький М. А., Шеломенцев В. П. Рейдерство в Україні: сутність та засоби протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. № 17. С. 69-88.
9. Коломійчук В. О. Щодо криміналізації рейдерства як окремого складу кримінального правопорушення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 123-127. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/27>.
10. Гусєва В. О. До питання визначення структури криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з рейдерством. *Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану: III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. з нагоди відзначення Дня науки-2023 в Україні (м. Київ, 23 травня 2023 р.)* Київ: ДНДІ МВС України. С. 59-62.
11. Проект Кримінального кодексу України. [Електронний ресурс] URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/10/15/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-14-10-2023.pdf>. (дата звернення: 17.12.2023).
12. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи R (85) 11 державам-членам щодо становища потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу : міжнародний документ від 28.06.1985. БД «Законодавство України» / ВР України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_127#Text. (дата звернення: 17.12.2023).
13. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою : затв. Резолюцією 40/34 Генеральної Асамблеї від 29.11.1985. БД «Законодавство України» / ВР України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text. (дата звернення: 17.12.2023).

14. Європейська конвенція про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів: міжнар. документ від 24.11.1983 № 116. БД «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU83302>. (дата звернення: 17.12.2023).

15. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 12. БД «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>. (дата звернення: 17.12.2023).

16. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 №435-IV. БД «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. (дата звернення: 17.12.2023).

17. Тростюк З., Соколов А. Істотна шкода як ознака складу службової недбалості. *Вісник прокуратури*. 2009. № 1. С. 75-82.

18. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 № 4. БД «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text>. (дата звернення: 17.12.2023).

References:

1. Hryshchenko, N. M. (2019). Kryminalna vidpovidalnist za protypravne zavolod-innia mainom pidpriumstva, ustanovy, orhanizatsii. *Candidate`s thesis*. Dnipro. [in Ukrainian].

2. Derevyanko, B., Pashkov, V., Turkot, O., Zahrisheva, N., Bisiuk, O. (2020). Ad-dressing the issue of corporate raiding in Ukraine. *Problems and Perspectives in Management*, 18(1), 171-180. [in English].

3. Liekefett, K. (2020). The Comeback of Hostile Takeovers. *Harvard Law School Forum on Corporate Governance*. URL : <https://corpgov.law.harvard.edu/2020/11/08/the-comeback-of-hostile-takeovers/>. [in English].

4. Koliesnik, M. A. (2012). Administratyvno-pravovi zasady diialnosti orhaniv derzhavnoi vlady Ukrainy shchodo protyidii reiderstvu. *Extended abstract of candidate`s thesis*. Kharkiv. [in Ukrainian].

5. Verkhovna Rada Ukrainy. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy № 4651-VI. (2012). *Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine*. [Electronic resource] N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>. [in Ukrainian].

6. Husieva, V. O. (2022). Kryminalistychna klasyfikatsiia kryminalnykh pravo-porushen, pov`iazanykh iz reiderstvom, elementy yikh kryminalistychnykh kharakterystyk. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav im. E.O. Didorenka – Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E. Didorenko*, 3 (99), 242-252. URL : <https://doi.org/10.33766/2524-0323.99.242-252>. [in Ukrainian].

7. Verkhovna Rada Ukrainy. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Zakon Ukrainy №2341-III. (2001). *Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine*. [Electronic resource] N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. [in Ukrainian].

8. Karmlyk, M. L., Pohoretskyi, M. A., Shelomentsev, V. P. (2007). Reiderstvo v Ukraini: sutnist ta zasoby protyidii. *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka) – Combating Organized Crime and Corruption (Theory and Practice)*, 17, 69-88. [in Ukrainian].

9. Kolomiichuk, V. O. (2022). Shchodo kryminalizatsii reiderstva yak okremoho skladu kryminalnogo pravoporushennia. *Yurydychnyi naukovi elektronnyi zhurnal – Juridical scientific and electronic journal*, 2, 123-127. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/27>. [in Ukrainian].

10. Husieva, V. O. (2023). Do pytannia vyznachennia struktury kryminalistychnoi metodyky rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, pov'iazanykh z reiderstvom. *Aktualnist ta osoblyvosti naukovykh doslidzhen v umovakh voiennoho stanu*: mater. III mizhnar. nauk.-prakt. Internet-konf. z nahody vidznachennia Dnia nauky-2023 v Ukraini (m. Kyiv, 23 travnia 2023 r.), 59-62. Kyiv: DNDI MVS Ukrainy. [in Ukrainian].

11. Proiekt Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. (N. d.) [Electronic resource] N. p. URL : <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/10/15/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-14-10-2023.pdf>. [in Ukrainian].

12. Rada Yevropy. Yevropeiska konventsia pro vidshkoduvannia zbytkiv zhertvam nasylnytskykh zlochyniv (1983). Mizhnarodnyi dokument No 116 (1983). *Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine*. [Electronic resource] N. p. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/MU83302>. [in Ukrainian].

13. Komitet ministriv Rady Yevropy. Rekomendatsii Komitetu ministriv Rady Yevropy R (85) 11 derzhavam-chlenam shchodo stanovyshcha poterpiloho v ramkakh kryminalnoho prava i kryminalnoho protsesu; Mizhnarodnyi dokument No R (85) 11 28.06.1985. (1985). *Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine*. [Electronic resource] N. p. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_127#Text. [in Ukrainian].

14. Heneralna Asambleia OON. Deklaratsiia osnovnykh pryntsyypiv pravosuddia dlia zhertv zlochyniv ta zlovzhyvannia vladoiu (1985). Rezoliutsiia Heneralnoi Asamblei OON; Mizhnarodnyi dokument No. 40/34 (1985). *Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine*. [Electronic resource] N. p. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_114#Text. [in Ukrainian].

15. Plenum Verkhovnoho Sudu Ukrainy. Pro praktyku zastosuvannia sudamy Ukrainy zakonodavstva pro zviinnennia osoby vid kryminalnoi vidpovidalnosti. Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy № 12. (2005). *Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine* [Electronic resource] N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>. [in Ukrainian].

16. Verkhovna Rada Ukrainy. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy №435-IV. (2003). *Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine*. [Electronic resource] N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>. [in Ukrainian].

17. Trostiuik, Z., Sokolov, A. (2009). Istotna shkada yak oznaka skladu sluzhbovoi nedbalosti. *Visnyk prokuratury – Bulletin of the Prosecutor's Office*, 1, 75-82. [in Ukrainian].

18. Plenum Verkhovnoho Sudu Ukrainy. Pro sudovu praktyku v spravakh pro vidshkoduvannia moralnoi (nemainovoi) shkody (1995). Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy № 4 (1995). *Database "Legislation of Ukraine" / Verkhovna Rada of Ukraine*. [Electronic resource] N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.12.2023

Tiulieniev S., Candidate of Economic Sciences, Director of the National Scientific Center "Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute" (Kharkiv, Ukraine)

VICTIMS OF RAIDING: NATURE AND TYPES OF DAMAGE

The type and amount of damage caused by a criminal offense are circumstances that must be proven in criminal proceedings. Special attention should be paid to them during the investigation of criminal offenses related to raiding because due to their perpetration,

property, moral and physical damage may be caused to economic entities, their owners, and sometimes employees.

Based on the analysis of the provisions of national and international regulatory legal acts, some aspects of a person acquiring the procedural status of a victim in criminal proceedings have been determined. It is determined which criminal offenses can be attributed to the criminal offenses related to raiding. Depending on the nature of the raiders' actions and the damage caused to the victim(s), the latter are classified into the following groups: 1) as a result of which the business entity suffered property damage; 2) those, as a result of which property and moral damage were caused (the latter, as a rule, will be expressed in monetary terms); 3) criminal offenses in connection with the commission of which property and physical damage were caused to the victim; 4) as a result of which property, physical and moral damage was caused to the victim.

It was determined that to prove the type and amount of damage caused to the victim, to find out information about monetary assets or property obtained by criminal illegal means, as well as to secure a civil claim, it is possible to: obtain temporary access to things and documents; conducting forensic examinations; obtaining information from state registers and implementing other procedural measures.

Prospects for further theoretical research and scientific development are outlined, which, in particular, should be aimed at developing scientifically based recommendations for improving investigating criminal offenses related to raiding.

Keywords: criminal offense, forensic technique, pre-trial investigation, raiding, damage, lost profit, damage, procedural action.

DOI: 10.33766/2786-9156.104.120-138

УДК: 343.35

Хавронюк М. І., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального та кримінального процесуального права Національного університету «Кієво-Могилянська академія» (м. Київ, Україна)

e-mail: kunorvahk@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-1304-9298>

ЩОДО ЗМІСТУ ПОНЯТЬ «ШКОДА» ТА «ІНША ОСОБА» В СТАТТІ 364 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

У статті акцентовано увагу на вкрай рідких випадках застосування ст. 364 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за зловживання владою або службовим становищем. Указано про те, що, за визначенням судів, стаття сформульована з порушенням принципу юридичної визначеності. Зокрема, проблемами є невизначеність змісту понять «шкода» та «інша особа», які застосовуються в статті 364. Більшість науковців і практиків погоджуються з тим, що поняття «шкода» не охоплює собою упущену вигоду, але суди в окремих випадках базують свої рішення на іншій позиції.

Автор наводить аргументи на користь того, що упущена вигода є поняттям приватного права, пряме перенесення якого у кримінальне право є неприпустимим, з огляду на принципи законності, юридичної визначеності та справедливості. З цієї